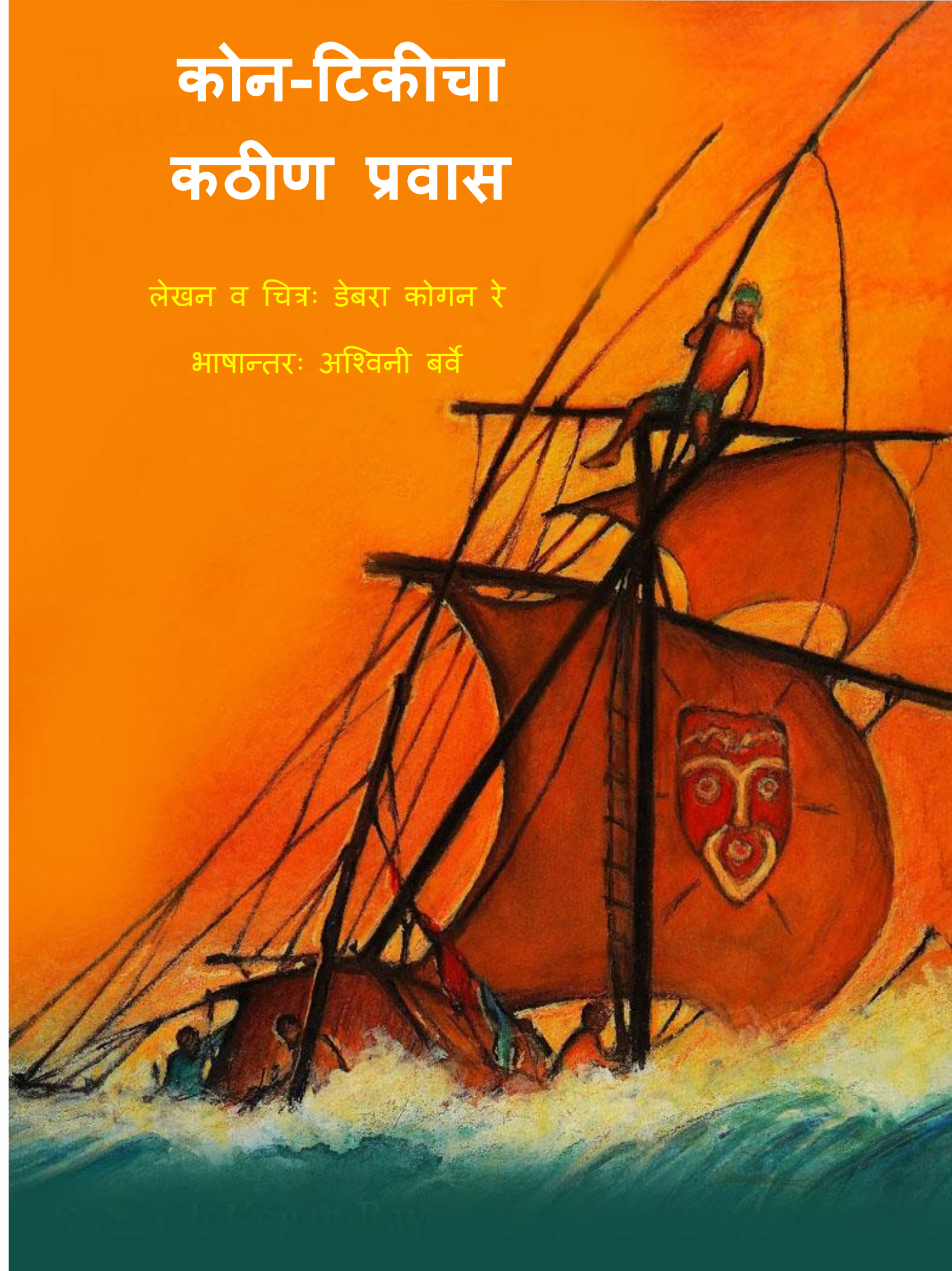
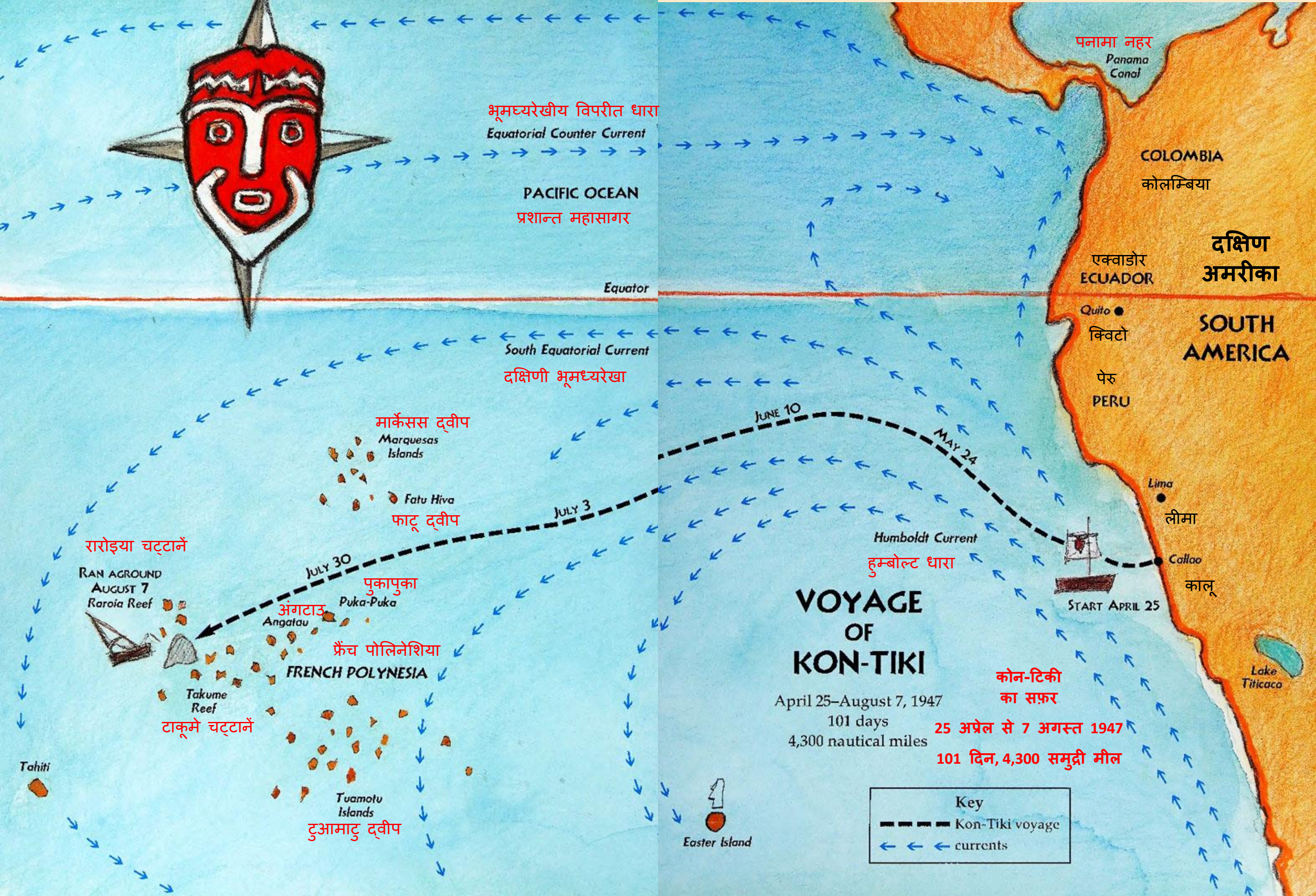

कोन-टिकीचा कठीण प्रवास

लेखन व चित्र: डेबरा कोगन रे

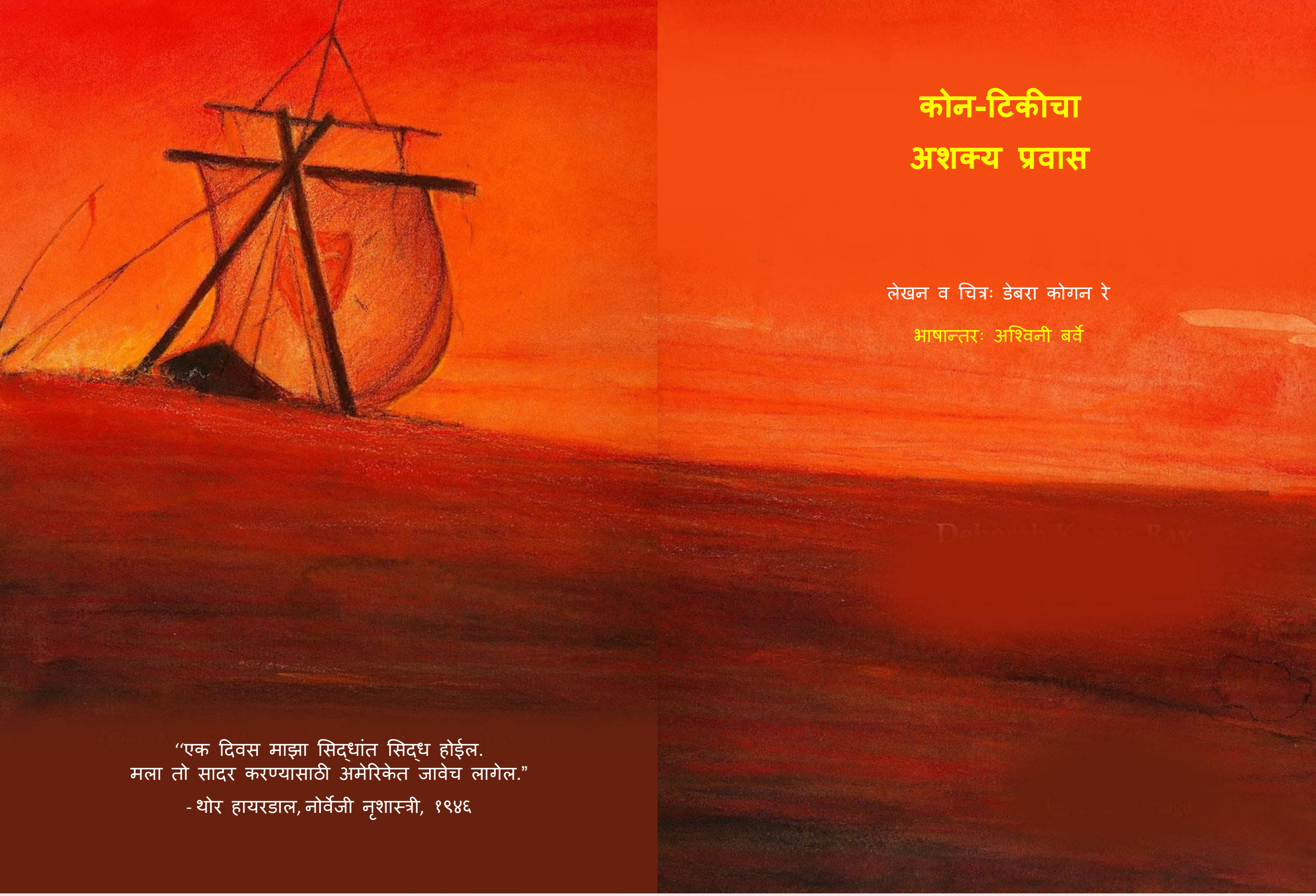
भाषान्तर: अश्विनी बर्वे

अशक्य !

दक्षिण अमेरिकेतील प्राचीन इंका लोक
तराफ्यावर बसून प्रशांत महासागर
ओलांडून दक्षिणेकडे गेले होते असे जेव्हा
त्यांनी सांगितले तेव्हा थोर हेयरडहल
त्यांनी ऐकले. त्याच्या सिद्धांतावर
कोणीही विश्वास ठेवला नाही.म्हणून
त्यांनी ते सिद्ध करण्याचा निर्णय घेतला.
त्याने एक गट गोळा केला, त्या गटासह
पेरूला पोहोचले, तेथे त्यांना बाल्साची
झाडे सापडली आणि प्राचीन इंकांनी
बनवल्याप्रमाणे त्याच्या लाकडापासून एक
तराफा तयार केला. सर्वजण म्हणाले की
ताफा बुडणार. पण तसे झाले नाही. ४३००
नॉटिकल मैल आणि १०१ दिवसांच्या
प्रवासादरम्यान, थोर आणि त्याचे क्रू
समुद्रात वादळ, जोरदार वारे आणि
भयानक लाटांच्या दयेवर एकटे राहिले.
या प्रवासादरम्यान थोरने ठेवलेली डायरी,
लेखक आणि चित्रकार डेब्रा कोगन रे यांनी
प्राथमिक स्त्रोत सामग्रीवर रेखाटून
दाखवले आहे की अशक्य कसे शक्य होते
- दृढनिश्चयाने, कठोर परिश्रमाने...
आणि काही सुदैवाने.

कोन-टिकीचा अशक्य प्रवास

लेखन व चित्र: डेबरा कोगन रे

भाषान्तर: अश्विनी बर्वे

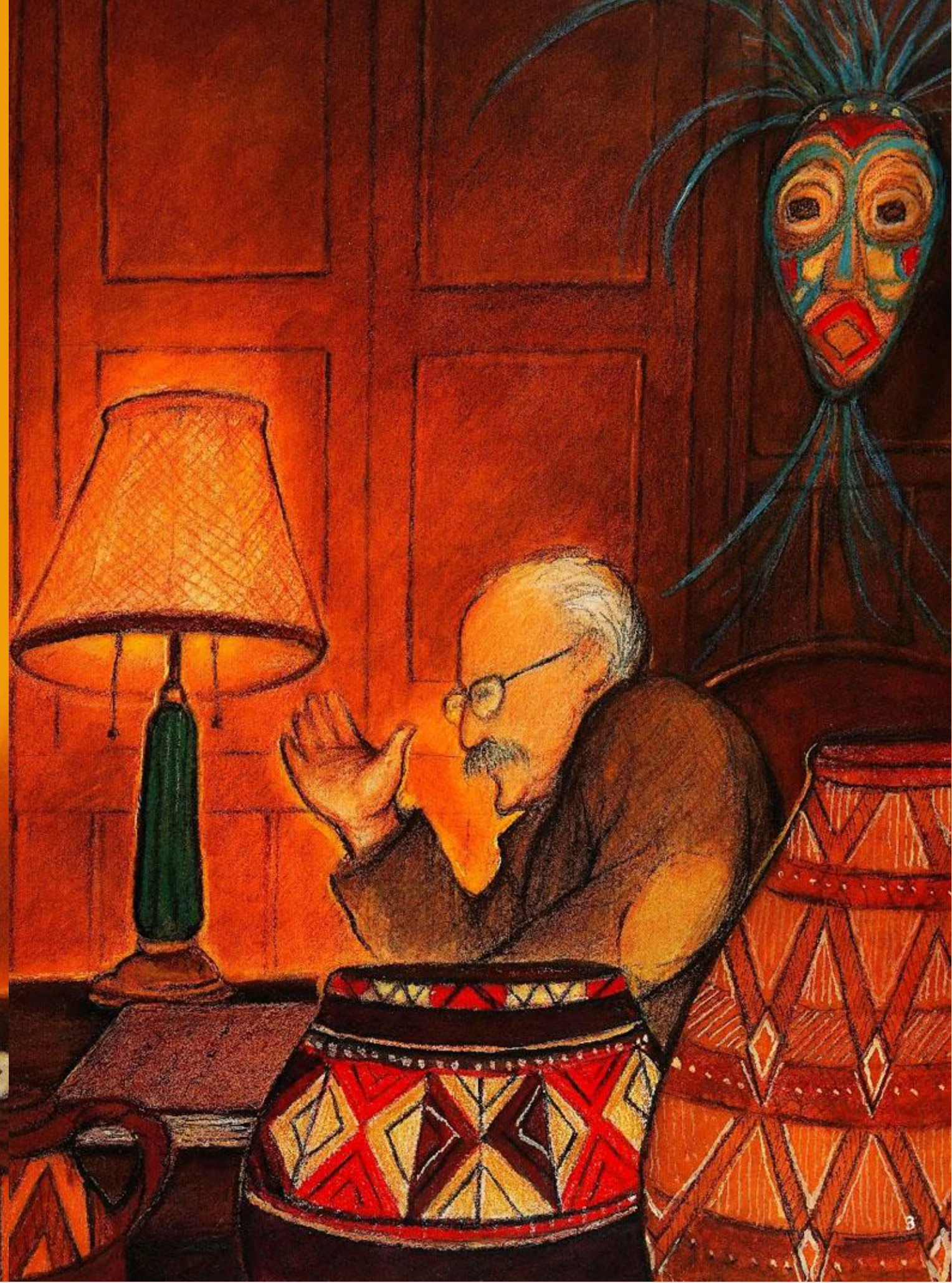
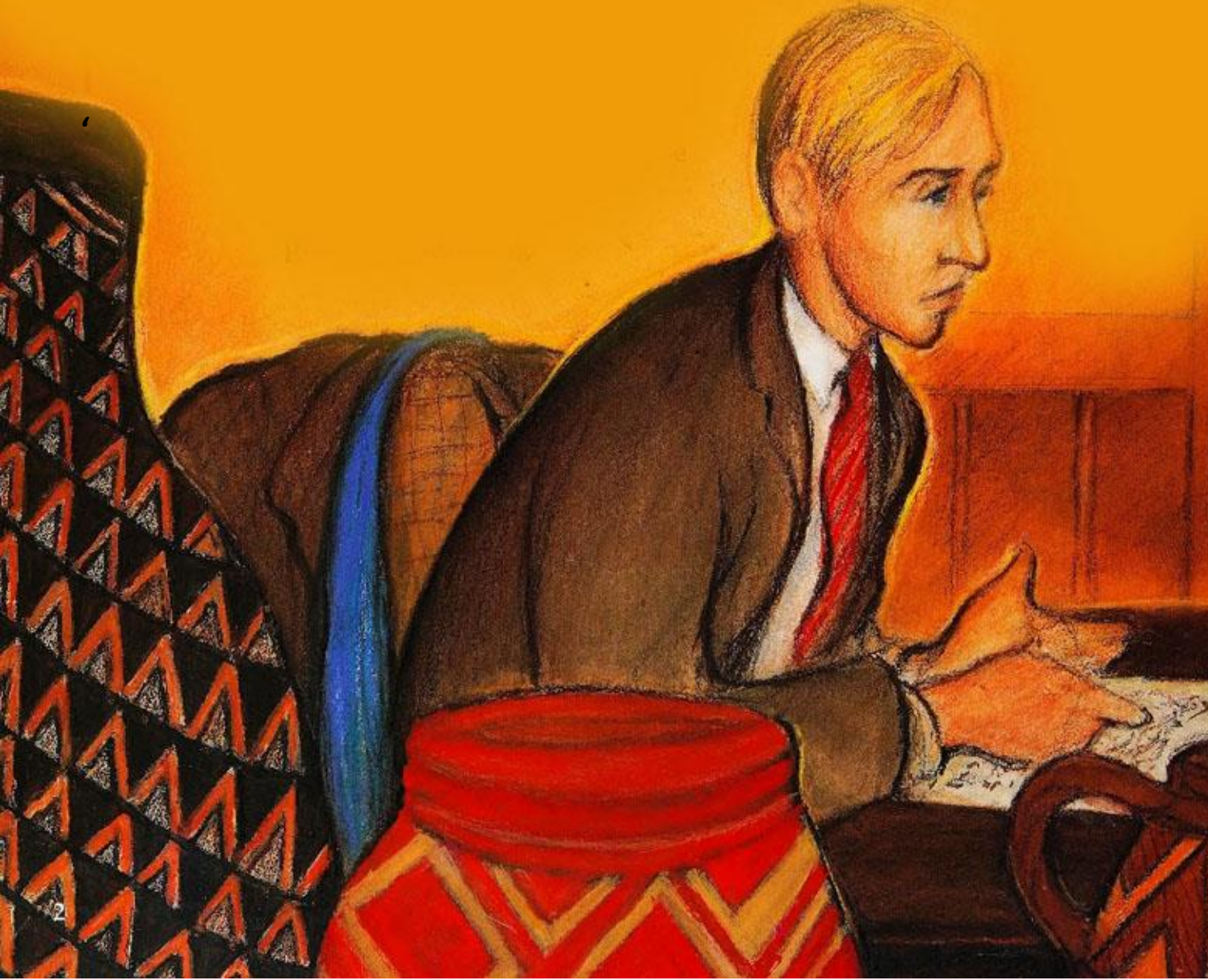
“एक दिवस माझा सिद्धांत सिद्ध होईल.
मला तो सादर करण्यासाठी अमेरिकेत जावेच लागेल.”

- थोर हायरडाल, नोर्वेजी नृशास्त्री, १९४६

‘माझा सिद्धांत कोणीही मान्य करणार नाही हे मी पाहिले.’

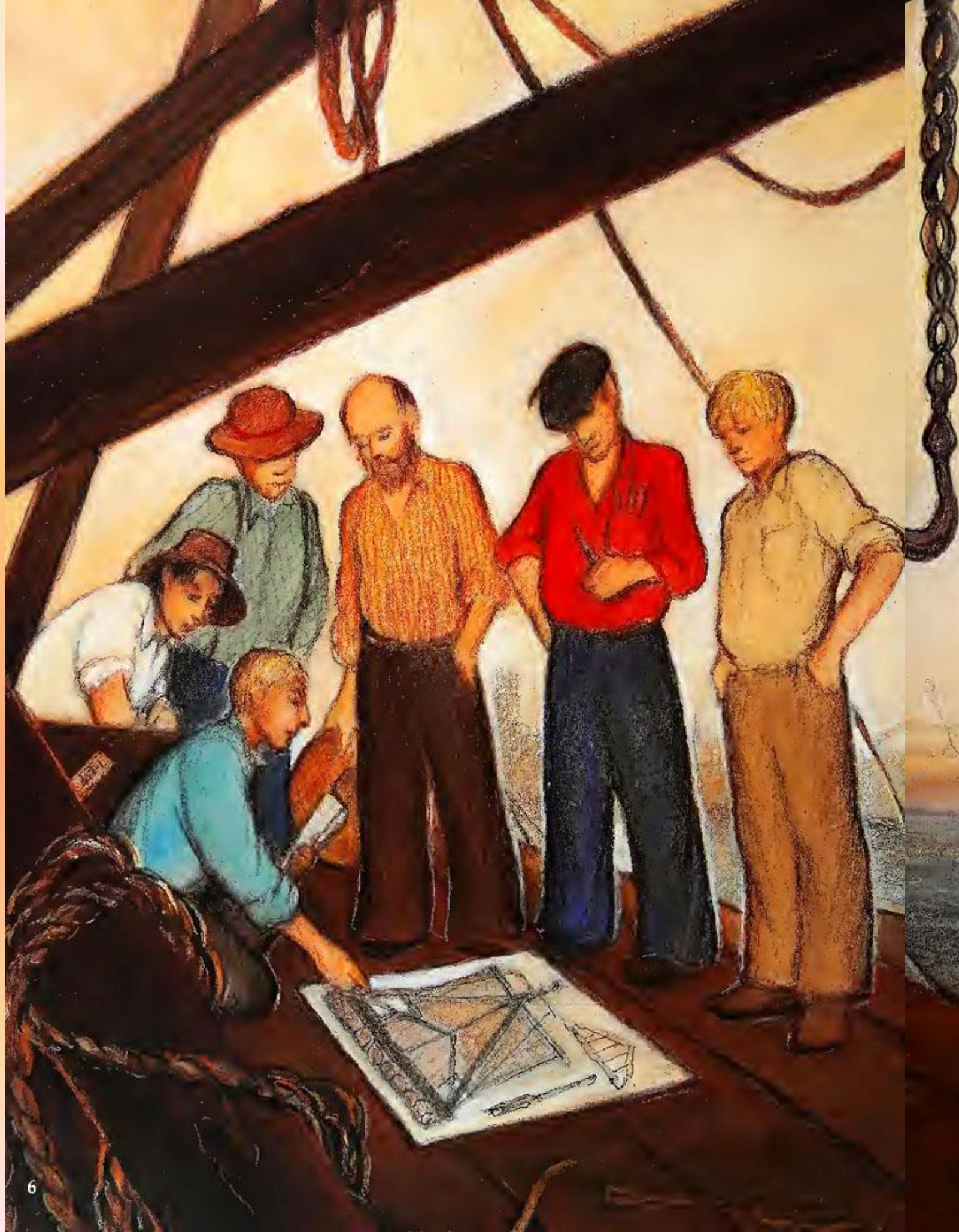
"अशक्य!" प्रसिद्ध प्रोफेसर थोर हेयरडहलकडे डोके हलवत म्हणाले. तरुण नॉर्वेजियन मानववंशशास्त्रज्ञाला त्याच्या संशोधन प्रकल्पावर असा अभिप्राय मिळण्याची ही पहिलीच वेळ नव्हती. दक्षिण अमेरिकेतील प्राचीन इंका लोक तराफाच्या मदतीने पॅसिफिक महासागरातील दक्षिणेकडील बेटांवर पोहोचले होते," हे सिद्ध करण्याच्या या आशेने ते न्यूयॉर्क शहरात आले होते. परंतु त्यांनी पुरावे सादर करूनही, त्यांच्या कल्पना केवळ अनुमान म्हणून फेटाळल्या गेल्या.

“हे शक्य आहे हे सिद्ध करण्यासाठी, तुम्हाला ४३०० नॉटिकल मैलांचा प्रवास तराफावरून कराल का? प्रोफेसरने हसत विचारले.

"हा प्रवास शक्य आहे हे सिद्ध करण्याचा माझा हेतू आहे." थोर हेयरडाहलचा सिद्धांत फाटू हिवा या पॉलिनेशियन बेटावर आकाराला आला, जिथे तो एक वर्ष स्थानिक लोकांसोबत राहिला. बेटवासींनी त्याला दगडी शिल्पे दाखवली होती जी टिकी या पौराणिक पात्राची होती. पौराणिक कथेनुसार, टिकीला महासागराच्या पलीकडील देशातून त्यांच्या पूर्वजांकडे आणले गेले होते. हे कोरीव पुतळे दक्षिण अमेरिकेतील प्राचीन संस्कृतींच्या पुतळ्यांसारखेच होते. या संस्कृती काही प्रकारे एकमेकांशी संबंधित होत्या का? थोरने विचार केला. पॉलिनेशियाचा टिकी आणि इंका देव कोन-टिकी विराकोचा यांच्यात संबंध असू शकतो का? प्राचीन खलाशांनी पॅसिफिक महासागर ओलांडून दक्षिण महासागरातील बेटांवर पोहोचणे शक्य होते का? या प्रश्नांवर दहा वर्षांच्या संशोधनानंतरही जेव्हा थोरला संशय आला तेव्हा थोरच्या लक्षात आले की त्याला पुढे काय करायचे आहे. त्यांनी ठरवले की ते इंका लोकांप्रमाणेच बाल्साच्या झाडापासून एक तराफा तयार करतील आणि प्राचीन जलप्रवास पुन्हा करतील.

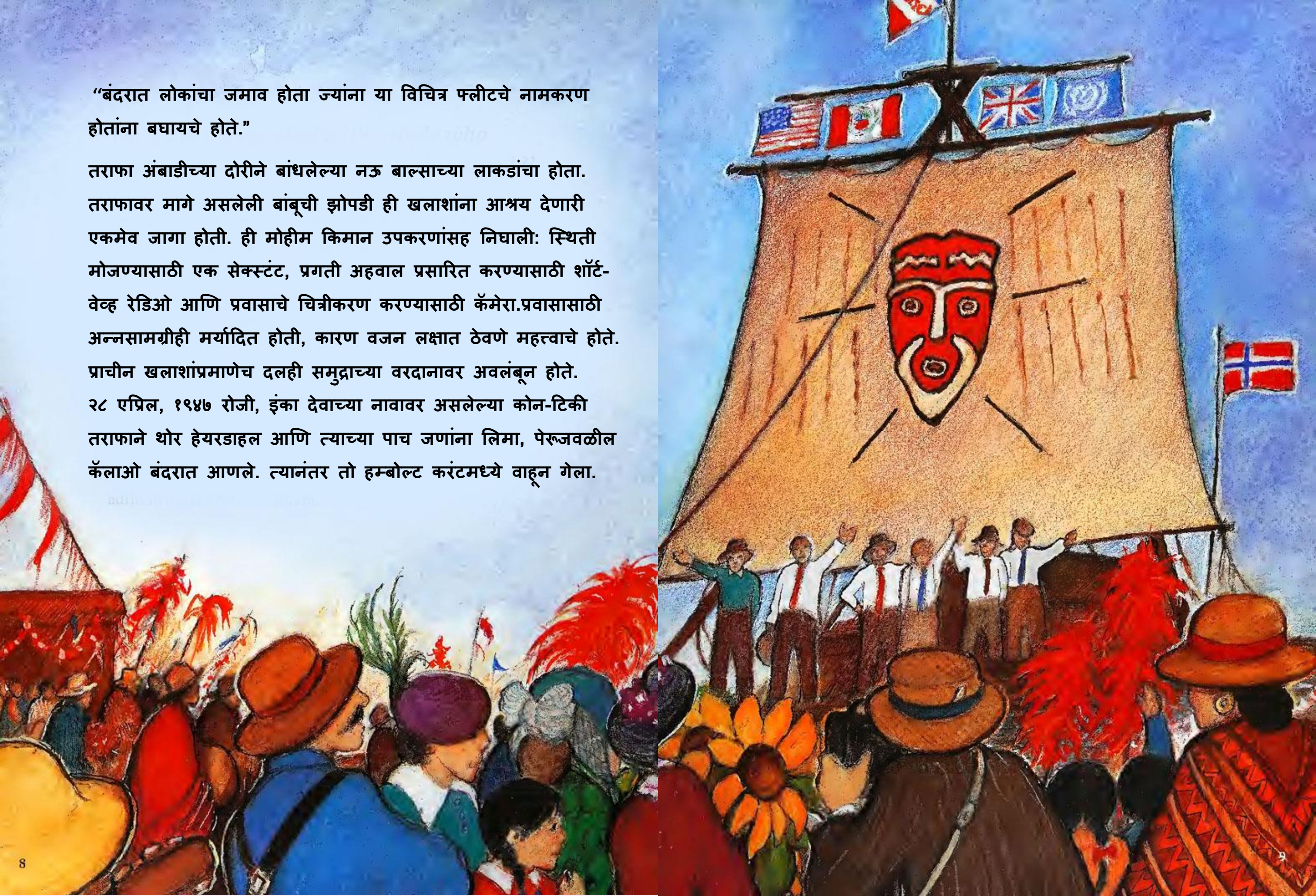

"मला विश्वास आहे की ते कार्य करेल, मला खात्री आहे की ते कार्य नक्की पूर्ण होईल." थोरने या मोहिमेची व्यवस्था अनेक महिने केली. त्याच्या उत्साहाने प्रभावित होऊन, न्यूयॉर्क एक्सप्लोरर्स क्लबने निधी उभारला आणि नव्याने स्थापन झालेल्या संयुक्त राष्ट्रांनी त्याला आंतरराष्ट्रीय मान्यता दिली. ज्यामुळे तो पेरूला जाण्यासाठी एक ताफा तयार करू शकला. आवश्यक उपकरणे मिळविण्याच्या बदल्यात, थोरने युनायटेड स्टेट्स नेव्हीसाठी बचाव उपकरणांची चाचणी घेण्याचे मान्य केले. त्याच्या शोध पक्षात स्वेच्छेने सामील झालेल्यांमध्ये चार नॉर्वेजियन आणि एक स्वीडन होते. हे सर्व कुशल निसर्ग संशोधक होते जे खुल्या महासागरातील आव्हानांना तोंड देण्यासाठी तयार होते. बऱ्याच अनुभवी खलाशांना वाटले की ही योजना धाडसी आहे, त्यांना खात्री होती की ताफा खुल्या समुद्रात फुटेल. सागरी अभियंत्यांनी त्यांना इशारा दिला की बाल्सा लॉग समुद्राचे पाणी शोषून घेतील, ज्यामुळे तराफा बुडतील. साहजिकच यापैकी कोणताही युक्तिवाद बरोबर असेल तर ही मोहीम फसणे साहजिकच होते.

“बंदरात लोकांचा जमाव होता ज्यांना या विचित्र फलीटचे नामकरण होतांना बघायचे होते.”

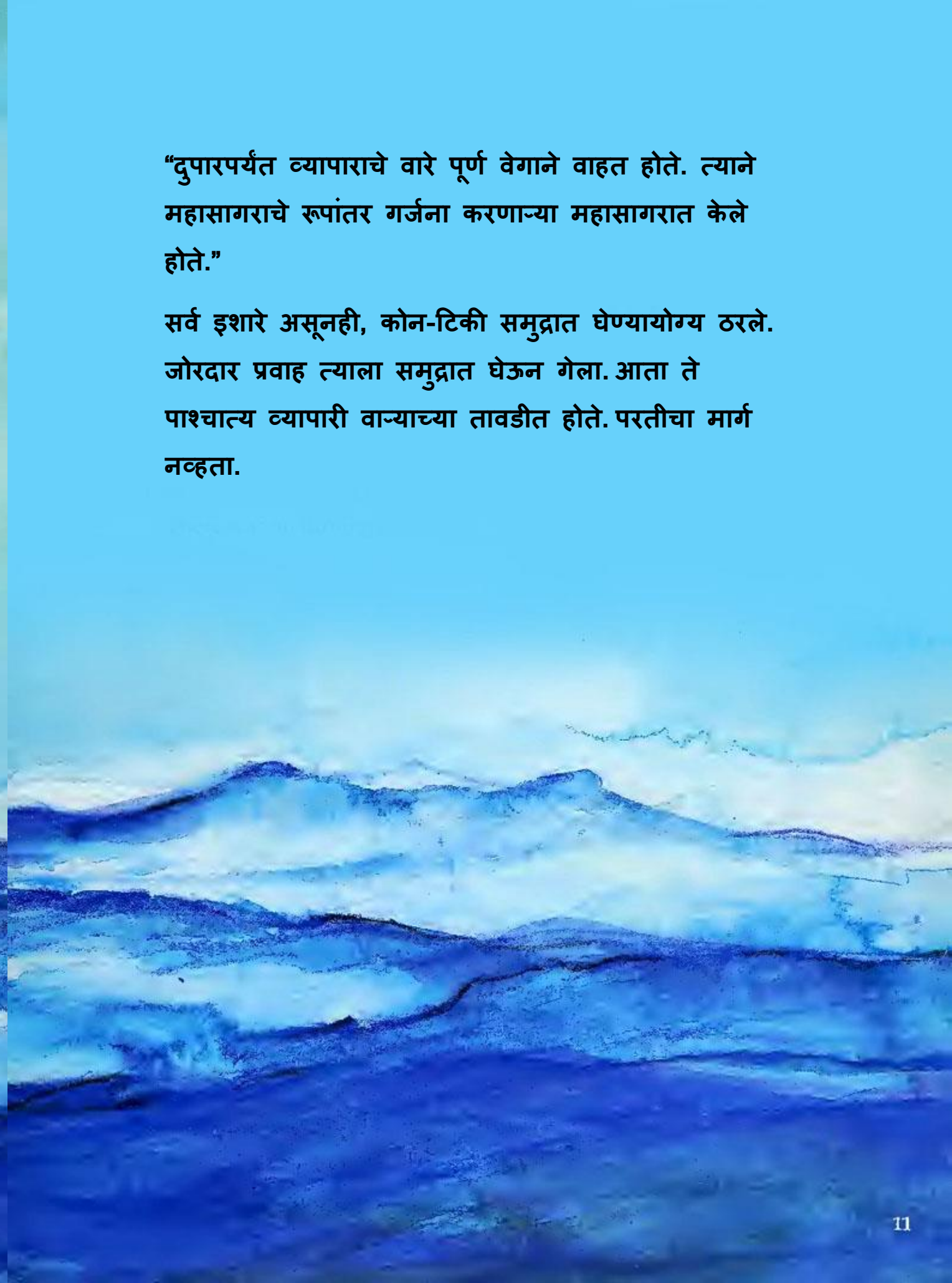
तराफा अंबाडीच्या दोरीने बांधलेल्या नऊ बाल्साच्या लाकडांचा होता. तराफावर मागे असलेली बांबूची झोपडी ही खलाशांना आश्रय देणारी एकमेव जागा होती. ही मोहीम किमान उपकरणांसह निघाली: स्थिती मोजण्यासाठी एक सेकस्टंट, प्रगती अहवाल प्रसारित करण्यासाठी शॉर्ट-वेव्ह रेडिओ आणि प्रवासाचे चित्रीकरण करण्यासाठी कॅमेरा. प्रवासासाठी अन्नसामग्रीही मर्यादित होती, कारण वजन लक्षात ठेवणे महत्त्वाचे होते. प्राचीन खलाशांप्रमाणेच दलही समुद्राच्या वरदानावर अवलंबून होते. २८ एप्रिल, १९४७ रोजी, इंका देवाच्या नावावर असलेल्या कोन-टिकी तराफाने थोर हेयरडाहल आणि त्याच्या पाच जणांना लिमा, पेरूजवळील कॅलाओ बंदरात आणले. त्यानंतर तो हम्बोल्ट करंटमध्ये वाहून गेला.

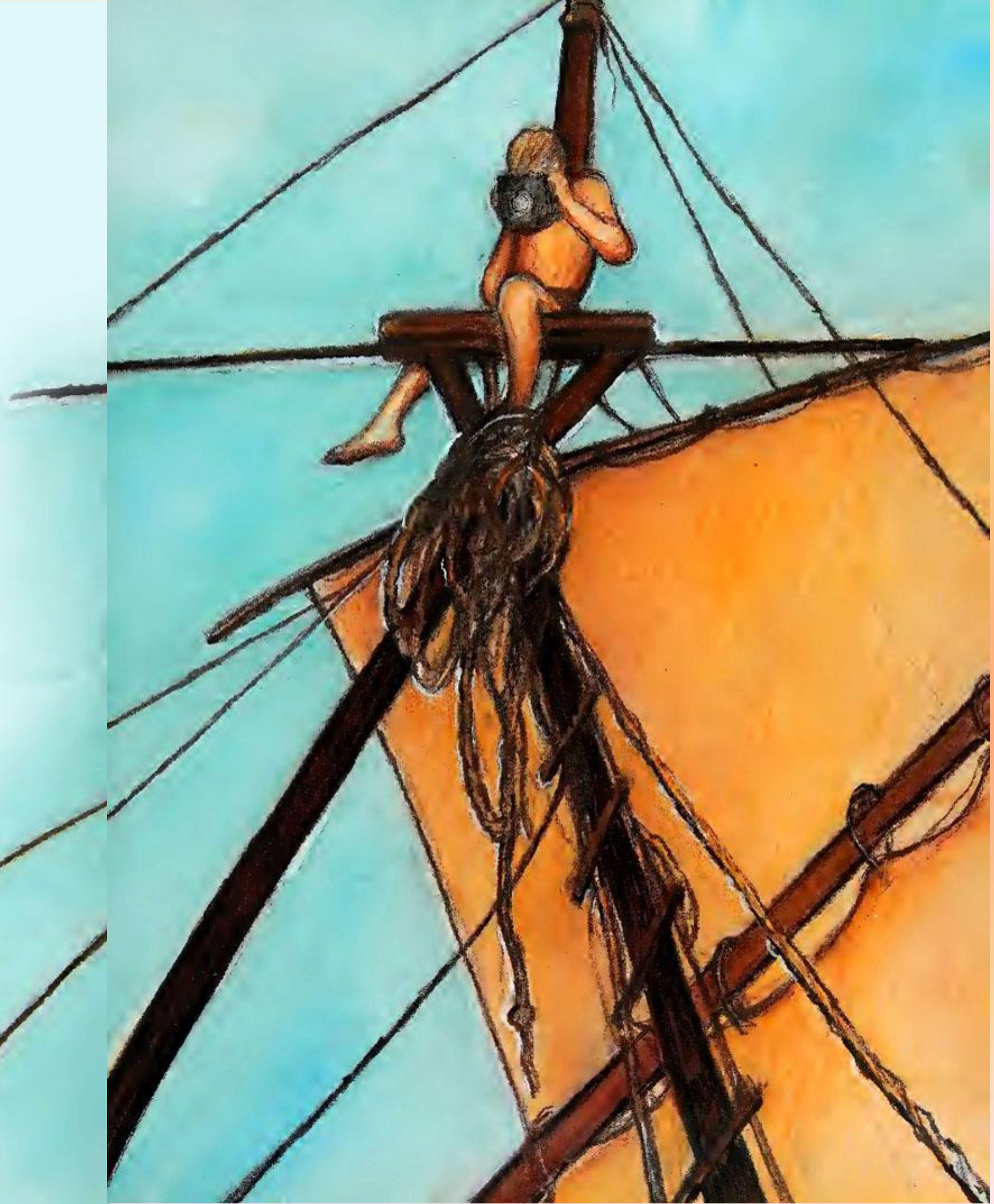
“दुपारपर्यंत व्यापाराचे वारे पूर्ण वेगाने वाहत होते. त्याने महासागराचे रूपांतर गर्जना करणाऱ्या महासागरात केले होते.”

सर्व इशारे असूनही, कोन-टिकी समुद्रात घेण्यायोग्य ठरले. जोरदार प्रवाह त्याला समुद्रात घेऊन गेला. आता ते पाश्चात्य व्यापारी वाऱ्याच्या तावडीत होते. परतीचा मार्ग नव्हता.

जसजसे प्रवासी विषुववृत्ताजवळ आले, तसतसे पायलट
मासे आणि डॉल्फिनचा जमाव त्यांच्यात सामील झाला.
रात्री उडणारे मासे पॅराफिन कंदिलाच्या प्रकाशाने
आकर्षित होऊन बांबूच्या झोपडीच्या तराफ्यावर आणि
छतावर उडत असत. कधी कधी ते झोपलेल्या लोकांच्या
पलंगावरही येत. ताफ्यात नारळ आणि सुकी रताळी हे
एकमेव खाद्यपदार्थ होते. पण ताजे खाद्यपदार्थ नेहमी
मिळत असत. खलाशी त्यांच्या फिशिंग रॉडला लहान
स्क्विड आणि खेकड्यांचे आमिष दाखवून मोठे आणि
चवदार ट्यूना आणि बोनिटो मासे पकडत. ते शार्कला
त्यांच्या शेपटीने पकडून राफ्टवर ओढत असत.

“अपघातानंतर आम्हाला कोणतेही जहाज किंवा त्याचे तरंगणारे भाग दिसले नाहीत, ज्यावरून असे दिसून येईल की जगात इतर लोक आहेत. जणू कोन-टिकी त्याच्याच छोट्याशा जगात अस्तित्वात आहे. थोर हा प्रवास चित्रीकरण आणि रेकॉर्डिंगमध्ये नेहमीच व्यग्र होता. त्याचा बालपणीचा मित्र एरिक हॅसलबर्ग हा एकमेव प्रशिक्षित खलाशी होता, त्यामुळे नेव्हिगेशन ही त्याची जबाबदारी होती. हर्मन वोल्झिंगर या अभियंत्याने हवामान आणि समुद्र मोजण्यासाठी उपकरणे वापरली. कुंट हॉलँड आणि टॉरस्टीन रॅबी हे दोघेही युद्धादरम्यान रेडिओ ऑपरेटर होते. त्यामुळे संवादाचे काम ते करत असत. बॅंगट डॅनियलसनने खाद्यपदार्थांवर लक्ष ठेवले, परंतु प्रत्येकाने स्वयंपाकाचे काम वाटून घेतले. नौदलाच्या रोइंगच्या बाबतीतही असेच होते. चालक दलाच्या प्रत्येक सदस्याने दिवसा दोन तास आणि रात्री दोन तास ताफ्याचा प्रवास केला.

“अनेकदा वारा आणि समुद्र काही दिवस बदलत नाही. रात्रीचा पहारेकरी झोपडीच्या दारात बसून आकाशातील ताऱ्यांकडे आरामात पाहू शकत होता. 2 जुलैच्या आधी, थोर रात्रीच्या वेळी पहारा देत होते जेव्हा शांत समुद्रातून एक भयानक लाट उठली. कोन-टिकीने हवेत उडी मारली तेव्हा थोरने सर्वांना सावध करण्यासाठी फक्त आरडाओरडा केला होता. पहिल्या लाटेनंतर लगेचच समुद्राच्या फेसावर दुसरी मोठी लाट उसळली. तिसरी लाट आल्यावर तराफ्यावर राहण्यासाठी प्रत्येकाची धडपड सुरू होती. ज्या वेगाने समुद्र वाढू लागला होता, त्याच वेगाने तो शांत झाला. हादरलेल्या आणि घाबरलेल्या खलाशांना मागे टाकून तिन्ही लाटा पुढे सरकल्या. या अचानक लाटा येणार होत्या की लाटांचा इशारा?

“दोन दिवसांनंतर आम्ही आमच्या पहिल्या वादळाला तोंड दिले.” वादळाची सुरुवात दाट गडद ढगांनी झाली, जे दक्षिणेकडून वेगाने पुढे जात होते. वादळाचे जोरदार वारे वेगवेगळ्या दिशांनी वाहू लागले आणि समुद्र मंथन करून गर्जना करत होते. कोन-टिकी आठवडाभर लहिम-शाहिम लाटा आणि मुसळधार पावसाशी झुंज देत राहिले.

“जेव्हा आम्ही वादळातून बाहेर आलो, तेव्हा आमचा रडार तुटला होता, आमचे शीड फाटले होते आणि तराफ्याच्या मधोमध असलेले राफ्टर मोकळे झाले होते.” तराफा अजूनही तरंगत असला तरी वादळामुळे कोन-टिकीचे मोठ्या प्रमाणात नुकसान झाले होते. दिशा नियंत्रित करण्यासाठी मध्यवर्ती स्पार्सशिवाय, तराफा वारा आणि प्रवाहाच्या दयेने वाहत होता. पॉलिनेशियाचे सर्वात जवळचे बेट अजूनही तीनशे नॉटिकल मैल दूर होते. वायव्येला फाटू हेवा आणि मार्केसास, नैऋत्येस तुमातु बेटे होती. या दोन बेटांच्या साखळ्यांमध्ये एक विस्तीर्ण मोकळा समुद्र पसरलेला होता. थोर आणि त्याच्या साथीदारांना वाऱ्याची शक्ती कुठे घेऊन जाईल याची कल्पना नव्हती.

“जमीन! एक बेट! आम्ही आमच्या लोभस डोळ्यांनी ते दृश्य बघितलं. ३० जुलै रोजी सूर्योदयाच्या वेळी, निरीक्षण चौकीवर बसलेल्या हर्मनच्या हाकेने थोरला जाग आली. काही क्षणातच थोरही दोरीने वर चढला आणि इतरांना उठवण्यासाठी ओरडत होता. समोर दूरवर, सकाळच्या आकाशाच्या लालसरपणात पृथ्वीची एक छोटीशी निळी रेषा दिसत होती. एरिकच्या सेकस्टंटच्या म्हणण्यानुसार, दृष्टीक्षेपात असलेले बेट पुका-पुका होते, तुमातु बेटांचे सर्वात दुर्गम चौकी. कोन-टिकी जमिनीच्या जवळ जात असताना, थोर आणि त्याचे साथीदार बेटाच्या झाडाच्या टोकाकडे उत्साहाने पाहत होते. पण लवकरच त्याच्या आनंदावर विरजण पडले. अचानक आलेल्या वाऱ्याने त्या असहाय्य ताफ्याला बेटापासून दूर नेले.

"आम्हाला माहित होते की आमच्यात आणि बेटाच्या दरम्यान पाण्यात बुडलेला धोकादायक वाळूचा किनारा आहे."

चार दिवसांनंतर, फ्लीट अंगटाऊ एटोलच्या इतके जवळ आले की बेटवासी कोन-टिकीचे स्वागत करण्यासाठी आणि मार्गदर्शन करण्यासाठी त्यांच्या बोटींवर चढले. पण पुन्हा एकदा जोराचा वारा आल्यामुळे आणि प्रवाहामुळे तराफा त्यांच्यापासून दूर समुद्रात ओढला गेला.

“आम्ही थेट टॅक्यूम आणि रारोइया रॉक्सकडे वाहत होतो.”

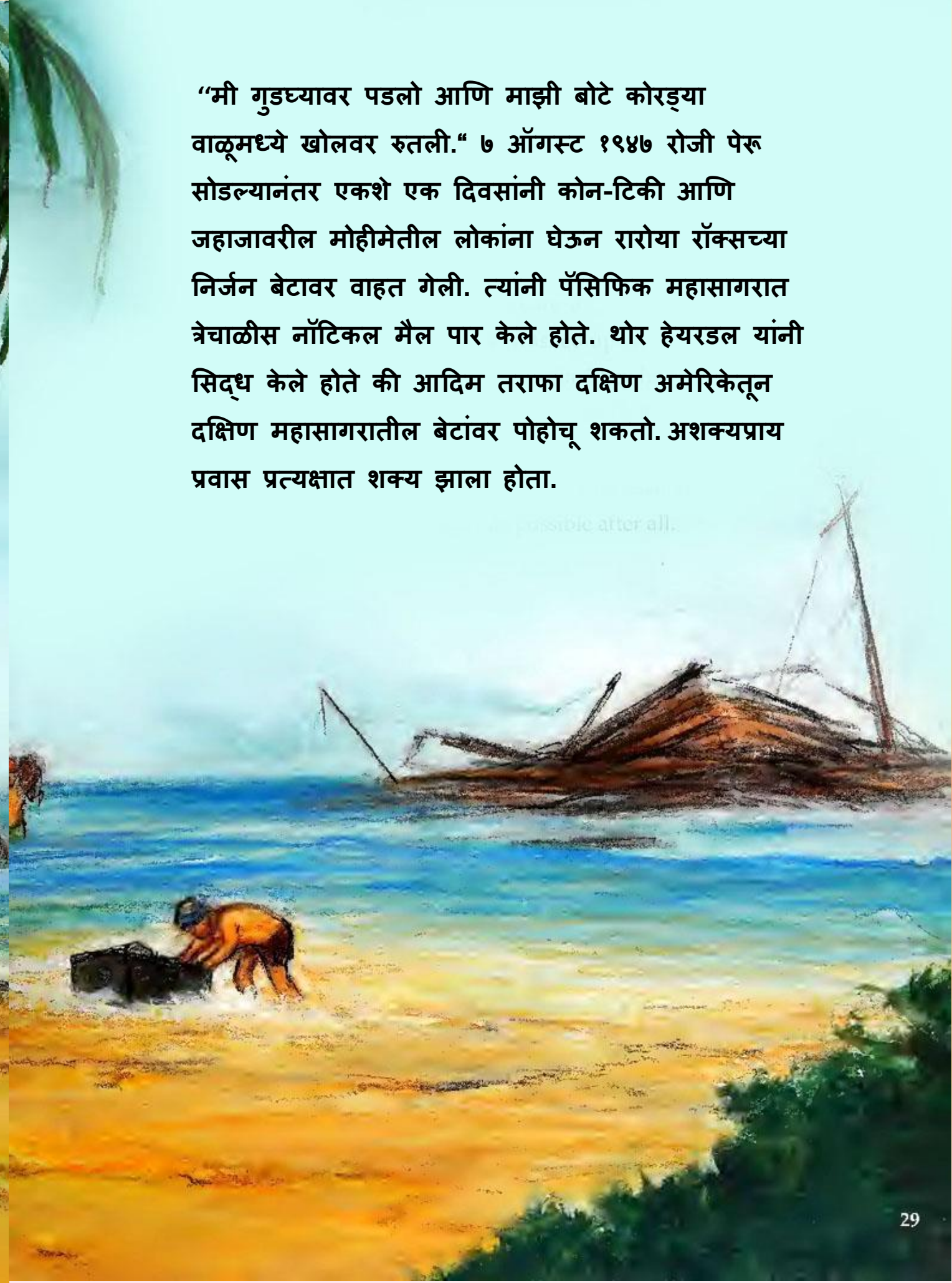
खडकांवर आदळल्यानंतर तराफा तुटण्यापासून वाचवण्याचा कोणताही मार्ग नव्हता. अपघाताच्या तयारीसाठी टीमने त्यांची सर्व कागदपत्रे वॉटरप्रूफ बॅगमध्ये भरली. बांबूची झोपडी कॅनव्हासने झाकलेली होती. कोणीतरी - कुठेतरी - त्याची आपत्कालीन याचिका ऐकेल या आशेने टॉरस्टीनने रेडिओवर प्रसारण चालू ठेवले. सगळे तयार झाले. सगळ्यांनी दोरी घट्ट धरली. ते तराफ्याची टक्कर होण्याची वाट पाहत होते.

“मी गुडच्यावर पडलो आणि माझी बोटे कोरड्या
वाळूमध्ये खोलवर रुतली.” ७ ऑगस्ट १९४७ रोजी पेरू
सोडल्यानंतर एकशे एक दिवसांनी कोन-टिकी आणि
जहाजावरील मोहीमेतील लोकांना घेऊन रारोया रॉक्सच्या
निर्जन बेटावर वाहत गेली. त्यांनी पॅसिफिक महासागरात
त्रेचाळीस नॉटिकल मैल पार केले होते. थोर हेयरडल यांनी
सिद्ध केले होते की आदिम तराफा दक्षिण अमेरिकेतून
दक्षिण महासागरातील बेटांवर पोहोचू शकतो. अशक्यप्राय
प्रवास प्रत्यक्षात शक्य झाला होता.

possible after all.

नामुमकिन सफ़र के बाद

२९ सप्टेंबर १९४७ रोजी, थोर हेयरडाहल आणि त्यांची टीम कोन-टिकीचे अवशेष घेऊन युनायटेड स्टेट्सला परतले, जिथे त्यांचे नायक म्हणून स्वागत करण्यात आले. कोन-टिकीच्या 'अशक्य' प्रवासाने जगभरातील लोकांची उत्सुकता वाढवली होती. Heyerdahl आणि त्याच्या साथीदारांनी पॅसिफिक महासागर यशस्वीरित्या पार केला - 4,300 समुद्री मैलांचा प्रवास, जमिनीवर अंदाजे 5,000 मैल अंतर. 1950 मध्ये प्रकाशित झालेले थोर यांचे कोन-टिकी: अक्रॉस द पॅसिफिक बाय राफ्ट हे पुस्तक आंतरराष्ट्रीय बेस्ट सेलर ठरले. नंतर त्याचे ७० भाषांमध्ये भाषांतर झाले आणि ते आजपर्यंत उपलब्ध आहे. या प्रवासादरम्यान त्यांनी बनवलेल्या चित्रपटाला 1951 मध्ये सर्वोत्कृष्ट माहितीपटाचा अकादमी पुरस्कार मिळाला. हे सर्व असूनही, विद्वानांनी हायर्डलचा स्थलांतर सिद्धांत नाकारला. आदिम ताफा प्रशांत महासागर पार करून दक्षिण अमेरिकेपासून पॉलिनेशियापर्यंत जाऊ शकतो हे त्यांनी आपल्या प्रवासातून सिद्ध केले होते. परंतु बहुतेक विद्वानांचा असा विश्वास होता आणि अजूनही आहे की पॉलिनेशिया बेटांवर वस्ती करणारे लोक "पूर्वेकडील आशियामधून" स्थलांतरित झाले. जगाच्या वेगवेगळ्या भागात लोकसंख्या कशी स्थायिक झाली यासंबंधीचे सिद्धांत अजूनही विद्वानांमध्ये वादातीत आहेत. जरी हेयरडाहलचा सिद्धांत विवादास्पद असला तरी, सुरुवातीच्या लोकसंख्येच्या स्थलांतरावर विश्वास ठेवणारा तो एकटा नाही. तो मानववंशशास्त्रज्ञांच्या त्या गटाशी संबंधित होता ज्यांना 'डिफ्यूजनिस्ट' म्हटले जाते. त्यांचा असा विश्वास होता की प्राचीन संस्कृतीचे लोक जल आणि जमिनीच्या मार्गाने जगभर पसरले होते. डीएनएद्वारे आनुवंशिक घटक ओळखण्याची क्षमता यासारखी वैज्ञानिक प्रगती असूनही, पॉलिनेशियाचे पहिले स्थायिक कोण होते हे अद्याप निश्चितपणे स्थापित केले गेले नाही.

थोर हायरडाल के बारे में (1914-2002)

थोर हेयरडहलचा जन्म दक्षिण नॉर्वेमधील लार्विक या मासेमारी शहरात 6 ऑक्टोबर रोजी झाला. थोरची आई स्थानिक विज्ञान संग्रहालयाच्या अध्यक्षा होत्या. तिने आपल्या मुलाला निसर्गाचा अभ्यास करण्याची प्रेरणा दिली. वयाच्या आठव्या वर्षापर्यंत थोरने उत्साहाने वन्य प्राणी आणि कीटक गोळा करायला सुरुवात केली होती. तो एक्सप्लोरर बनण्याचे स्वप्न पाहत असे. वयाच्या १८ व्या वर्षी, थोर हेयरडाहल ओस्लो विद्यापीठात शिकण्यासाठी गेले, जिथे त्यांनी जीवशास्त्रात शिक्षण घेतले आणि पदवी प्राप्त केली. पदवीचे शिक्षण पूर्ण करण्यापूर्वी त्यांनी एक वर्ष फाटू हिवा या पॉलिनेशियन बेटावर घालवले. स्थानिक वनस्पती आणि प्राणी जीवनावर संशोधन करताना, त्याला या प्रश्नात रस निर्माण झाला: बेटवासी पॉलिनेशियाच्या बेटांवर कोठे आणि कसे आले. या प्रश्नांनी त्याला कोन-टिकीच्या सागरी सफरीवर नेले. याबरोबरच मानववंशशास्त्र संशोधक म्हणूनही त्यांचे कार्य सुरू झाले.

कोन-टिकी मोहीम संपल्यानंतर, हेयरडहलने इस्टर बेटाच्या (1955-56) महाकाय प्रमुखांचा शोध घेण्यासाठी आणखी एका मोहिमेचे नेतृत्व केले. यानंतर, प्राचीन इजिप्शियन लोकांनी पेनिरस रीड्स ('रा' आणि 'रा II' 1969-70) बनवलेल्या नौका वापरल्या हे सिद्ध करण्यासाठी त्यांनी दोन मोहिमा केल्या. मध्यपूर्वेतील सभ्यतेशी संबंधित प्रश्नांची उत्तरे शोधण्यासाठी त्याने रीड्सच्या बोटीतून टायग्रिसचा प्रवास केला. तुकुमे (1988) जवळ थोरने पेरूचे अवशेषही उत्खनन केले. त्याच्या मोहिमेचा एक भाग म्हणून हेयरडहलने केवळ भूतकाळाबद्दलच नव्हे तर भविष्याबद्दलही प्रश्न उपस्थित केले. महासागरातील प्रदूषणाबाबत इशारा देणारे ते पहिले लोक होते. या गंभीर समस्येवर उपाय शोधता यावा म्हणून त्यांनी आपल्या लिखाणातून, भाषणातून आणि संयुक्त राष्ट्रांसोबतच्या कामातून जनजागृती करण्याचा प्रयत्न केला. इतरांच्या खूप आधी त्याने आपल्या ग्रहाचे पर्यावरणीय नुकसान ओळखले. त्यांनी वर्तमान आणि भावी पिढ्यांसाठी हरित जगाचा पुरस्कार केला. माणसाने निसर्गाच्या विरोधात नाही तर निसर्गासोबत काम केले पाहिजे हा त्यांचा आजीवन विश्वास होता. Heyerdahl यांनी शेवटची वर्षे आफ्रिकेच्या किनाऱ्यापासून दूर असलेल्या कॅनरी बेटांमधील टेनेरिफमध्ये घालवली. त्यांनी त्यांचे आत्मचरित्र In the Footsteps of Adam (2000) लिहिले, जे अजूनही इंग्रजीत उपलब्ध आहे. पॅसिफिक महासागर प्रदेशात परत जाणे आणि पॉलिनेशियातील लोकांवर पुढील संशोधन करणे हा त्यांचा अंतिम प्रकल्प होता. 18 एप्रिल 2002 रोजी वयाच्या ऐंशीव्या वर्षी मेंदूच्या कर्करोगाने त्यांचे निधन झाले.

